

EKOLOGIJA I SAVREMENE TEHNOLOGIJE U VREMENU PANDEMIJE KORONAVIRUSA

Dr. Birsena Duljević, e- mail: birsena.duljevic@live.com

Fakultet zdravstvenih i poslovnih studija u Valjevu, Univerzitet Singidunum Beograd

Pregledni članak

Sažetak: Pandemija koronavirusa prioritetno obeležava poslednje dve godine ljudske egzistencije. Ovo vreme karakterišu izrazito retrogradne tendencije, oličene u ogromnom zaražavanju smrtnosti ljudi, brojnim ekološkim problemima, ekonomskom sunovratu država, nefunkcionalnosti institucija međunarodne zajednice i drugim. Svetska Zdravstvena Organizacija kao krovna kompetentna ustanova svojim rešenjima često inicira protivrečna stanja i na taj način relativizuje vlastiti integritet. Pojavljuju se mnogobrojne kontradiktornosti u tretmanu životne sredine, razmatranju pojedinih fenomena i modalitetima eliminisanja anomalija. Adekvatan odnos na svim relacijama, javnošću, civilnim društvom i ostalim subjektima obezbeđuje povoljniji ambijent. Neophodan je usaglašen sinergijski pristup na globalnom planu i humaniji odnos razvijenih zemalja prema ostalim tvorevinama. Prioritetna uloga pripada naučnim poslenicima kao kompetentnim akterima društva, sa multidisciplinarnim paradigmama u kontekstu razrešavanja pošasti pandemije COVID - 19.

Ključne reči: Ekologija, savremene tehnologije, država, digitalizacija, međunarodna zajednica, zdravlje ljudi, pandemija koronavirusa

ECOLOGY AND MODERN TECHNOLOGIES DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Summary: The coronavirus pandemic is marking the last two years of human existence as a priority. This time is characterized by extremely retrograde tendencies, embodied in the huge infection of human mortality, numerous environmental problems, the economic collapse of states, the dysfunction of the institutions of the international community and others. The World Health Organization, as an umbrella competent institution, often initiates contradictory situations with its solutions and thus relativizes its own integrity. Numerous contradictions appear in the treatment of the environment, consideration of certain phenomena and modalities of elimination of anomalies. Adequate relations in all kind of relations, the public, civil society and other entities provide a more favorable environment. A harmonized synergy approach on a global level and a more humane attitude of developed countries towards other creations is necessary. The priority role belongs to the scientific successors as competent actors of the society, with multidisciplinary paradigms in the context of solving the plague of the pandemic COVID – 19.

Keywords: Ecology, modern technologies, state, digitalization, international community, human health, coronavirus pandemic

UVOD

Svaka životna zajednica u prirodi mora zauzimati neki prostor u kome članovi te zajednice zadovoljavaju svoje potrebe: kreću se, uzimaju hranu, dišu, nalaze zaklon, zaštitu i sl. Ekosistem predstavlja kompleks živih organizama, njihovog fizičkog okruženja i svi njihovih međusobnih

odnosa u određenoj jedinici prostora. Taj prostor se naziva biotop i njega naseljavaju pripadnici odgovarajuće biocenoze. Oni uspostavljaju vrlo složene međusobne odnose i istovremeno se, određenim odnosima, povezuju sa okolinom u kojoj žive. Na taj način biocenoza i biotop zajedno čine ekološki sistem višeg reda - ekosistem. U ekosistemu postoje tri tipa odnosa: akcije, reakcije i koakcije.

U proučavanju „sukoba“ u ekosistemu treba imati u vidu, da su objedinjeni mnogi faktori koji nepovoljno utiču na životnu i radnu aktivnost. U izvore ugrožavanja eko-bezbednosti izazvani prirodnim pojavama ili podstaknuti aktivnostima ljudi, ubrajaju se klimatske promene i globalno zagrevanje, promene u atmosferi-smanjenje ozonskog omotača, oskudice zaliha pitke vode i zagađenje vodnih resursa, promene u svojstvima i funkcijama zemljišta, uključujući flor i faunu – smanjenje biološke raznovrsnosti, oskudice plodnog zemljišta, nekontrolisana seča šuma, narastanje otpada itd.

Ciljevi eko-zaštite svetske baštine se odnose na pomoći upravljačima i organima koji upravljaju kulturnim i prirodnim dobrima:

- da smanje rizik od prirodnih katastrofa i katastrofa prouzrokovanih ljudskim faktorom kome su izložena ova dobra (UNESCO/WHC, 2006);
- da prikaže glavna načela upravljanja rizikom od katastrofa za baštinu i metodologiju za identifikovanje, procenu i smanjenje rizika od katastrofa;
- da objasni kako se priprema plan URK na osnovu te metodologije;
- da pokaže da baština može da igra pozitivnu ulogu u smanjenju rizika od katastrofa i tako pomogne u isticanju opravdanosti konzervacije dobara svetske baštine;
- da predloži kako se planovi URK za dobra baštine mogu integrisati u nacionalne i regionalne strategije i planove za upravljanje eko-katastrofama.

U predmet proučavanja ekologije, kako proizilazi iz definicije, spadaju živa bića, spoljašnja sredina (uticaji kojima je izložen pojedinačni organizam dolaze od žive i nežive prirode) i odnosi uspostavljeni međusobnim uticajima živih i neživih delova prirode. Dobro poznavanje bioloških svojstava živih bića i abiogenih obilježja spoljašnje sredine pretpostavke su za pravilno razumevanje ekoloških problema. Sredinu i organizme u kojoj oni žive ne smemo posmatrati izolovano. Uticaj faktora okoline, reakcija organizama i međusobni odnosi s drugim organizmima čine neraskidivu vezu organizma i spoljašnje sredine. Evolutivni razvoj i mogućnost prilagođavanja organizma u osnovi zavisi od sredine u kojoj žive dati organizmi, u kojoj je svakodnevno prisutna „borba“ za opstanak i gde se vrši selekcija.

Krajem 2019. godine i početkom 2020. čitav svet je zadesila velika nevolja. Čovečanstvo je napadnuto od strane nevidljivog neprijatelja, koji je sve zemlje sveta, pa čak i one najrazvijenije oborio na kolena. Zdravstveni sistemi skoro svih zemalja sveta su kolabirali pred novim smrtonosnim virusom COVID 19 ili Korona virusom, koji se po svojoj opasnosti po ljudske živote svrstao među najopasnije smrtonosne bolesti. COVID 19 je poreklom iz Kine, tačnije, vezuje se za provinciju Vuhan. Zvanična verzija nastanka ove infekcije se vezuje za pijacu u Vuhanu, gde se prodaju različite namirnice. Tako je, kroz lanac ishrane, u kojem učestvuju i slepi miševi u ovoj zemlji, u ljudski organizam prodro virus COVID-a 19, koji je prethodno egzistirao u slepim miševima. Prema kineskoj tradiciji, od slepih miševa se kuva supa. Pretpostavlja se da ovi slepi miševi koji su bili prenosnici virusa nisu bili dobro termički obrađeni, što je uslovalo opstanak virusa i njegov prenos na ljudsku populaciju.

Sa sigurnošću se ne može tvrditi kad je tačno ovaj virus nastao. Na prvi pogled, on ima sve karakteristike sezonskih virusa. Međutim, on mnogo razornije deluje po respiratorni sistem,

u kratkom roku onesposobljava respiratorne organe i dovodi do nemogućnosti disanja. Stoga, pacijenti oboleli od COVID-a 19 moraju biti priključeni na respirator, a većina njih teško preživi i dočeka izlječenje. Upravo iz ovog razloga velike podudarnosti sa sezonskim virusima, ne zna se da li su epidemiolozi odmah ustanovili prisustvo novog virusa ili je to učinjeno sa zakašnjenjem. Kineski stručnjaci su blagovremeno ukazali na problem ovog virusa, ali se uprkos upozorenjima nije adekvatno pristupilo sprečavanju njegovog širenja.

Velikom brzinom se virus raširio po celom svetu, nanoseći velike posledice i to najviše u Italiji, oblasti Lombardije, Španiji, Južnoj Americi, SAD, Nemačkoj, Austriji i drugim zemljama sveta. Žrtve su masovno nastajale, bez mogućnosti da se svi stradali sahrane u skladu sa tradicionalnim običajima. Sahranjivani su u masovnim grobnicama, bez prisustva rodbine i prijatelja. Dugačke kolone specijalnih vozila su prevozile mrtve od bolnice do grobalja. Svet je zavijen u crno, a ono što je najalarmantnije je činjenica da se o COVID-u 19 zna malo ili ni malo, da ne postoji lek niti se približno može znati šta bi se moglo primenjivati u postupku lečenja. Takođe, malo ili ni malo se ne zna o karakteristikama ovog virusa. Spekulisalo se i pretpostavljalo bez adekvatnih osnova i naučne osnovanosti. Zato je bilo i mnogo kontroverzi, poput onih da virus COVID-a 19 ima sličnosti sa virusom HIV, da nije otporan na visoke temperature, da pogađa samo stariju populaciju, dok su mladi potpuno imuni na njega, da izaziva sterilitet, da se od COVID-a 19 može oboleti samo jednom, bez mogućnosti recidiva i tome slično. Većina ovih pretpostavki je osporeno, a osporila ih je praksa i iskustvo sa ovim virusom.

EKO RIZIK U VREME PANDEMIJE COVID – 19

Pojam eko-rizika postaje centralni u društvu koje napušta prošlost, tradicionalne načine delovanja i koji se ostvaruju prema problematičnoj budućnosti. Kroz čitav XIX i XX vek svijet su pratili brojni rizici (rizik siromaštva, profesionalni i zdravstveni rizici) koji su pratili procese automatizacije i odgovarajuće društvene konflikte. Opasnosti i štete su uvek pretili ljudskom društvu, ali ono što ih razlikuje od savremenih je to što su bili manje više poznati, što je bilo moguće predvideti događanje i čija se verovatnoća mogla izračunati. Bilo je potrebno određeno vrijeme i "borba" da se uspostave norme "države blagostanja" i da se politički gledano minimiziraju i ograniče rizici.

Rizici i opasnosti sa kojima se danas susrećemo po mnogo čemu su drugačiji od onih u klasičnom industrijskom društvu (kvalitet, kvantitet, prostorno-vremenska neograničenost i katastrofne posledice). Ekološki i drugi visoki rizici koji su poslednjih godina uznemirili svetsku i regionalnu javnost, su novog kvaliteta i spadaju u novu vrstu rizika. Biti u opasnosti je jedna stvar, znati da si u opasnosti je nešto drugo, a biti svestan opasnosti i istovremeno osećati bespomoćnost da se izmeni tok događaja koji proizvodi opasnost je treća opcija.

Eventualne opasnosti od tehnologije po ljude i životnu sredinu, kancerogene posledice i opasnosti nuklearnog i hemijskog otpada nisu plod mašte vrlo su realne. Različite društvene grupe različiti značaj pridaju toksičnom dejstvu opasnih materija, što zavisi od nivoa znanja i drugih faktora. Očekivano trajanje života se povećava, smrtnost odojčadi opada, materijalno bogatstvo i životni standard je značajno porastao u razvijenom delu sveta, prevashodno zahvaljujući razvoju

tehnologije. Pitanje je svakako, *da li smo u stanju da odmerimo i odvojimo na pravi način i ove dobiti u poređenju sa rizicima koje donosi savremena tehnologija?*¹⁰¹

Na nivou društvene politike glavne opasnosti i rizici mogu se svrstati u četiri grupe:

- 1) spoljni rizik (strani napad i ugrožavanje zemlje, agresija, gubitak uticaja, prestiža i moći);
- 2) unutrašnji rizik (kriminal, kolaps, nedostatak zakona i reda, nasilje nemir u zemlji, nacionalni neredi);
- 3) degradacija životne sredine (zagađenje, kontaminacija, zloupotreba tehnologije, terorizam, strah za životnu sredinu);
- 4) ekonomski potencijali zemlje (ekonomska oskudica, gubitak prosperiteta, siromaštvo).

Uprkos brojnim eko-izazovima, broj dobara svetske baštine za koje su izrađeni odgovarajući planovi za smanjenje rizika je iznenađujuće mali. Često razlog za to leži u nizu pogrešnih shvatanja. S jedne strane, postoji široko rasprostranjeno verovanje da su katastrofe događaji koji izmiču ljudskoj volji i kontroli, protiv kojih se ne može mnogo toga učiniti.

Uspešna zaštita životne sredine najvećim delom počiva na kvalitetnoj proceni mogućih i prisutnih rizika. Upravljanje eko-rizikom je kompleksan proces koji obuhvata: identifikaciju rizika, procenu rizika i kontrolu rizika, odnosno preduzimanje mjera da se taj rizik svede na prihvatljiv nivo. Težište ovog koautorskog rada je na primeni metodologije procene (tri modela – koncepta), kao najvažnijeg aspekta uspešnog upravljanja eko-rizikom.

Naravno, NHB zaštita kod većih industrijskih udesa je složenija, jer su i sami akcidenti te vrste veoma složeni dinamički sistemi, pa su i zahtevi za ovladavanje takvim događajima visoki. Pri tome je od naročitog značaja informaciona tehnologija i mas-medijska podrška. Ona je bitna za poboljšavanje efekata sistema za zaštitu od industrijskih udesa za prikupljanje, obradu, pohranjivanje i diseminaciju podataka. Ova tehnologija sadrži: baze podataka, simulacijske modele, geografske informacione sisteme, sisteme merenja procesnih i drugih fizikalnih veličina, računске komunikacije, ekspertne sisteme...

Ekološka bezbednost kao deo sveukupne bezbednosti predstavlja odsustvo pretnji, nanošenja štete životnoj sredini i zdravlju i kvalitetu života stanovništva. Opšte određenje eko-bezbednosti jeste da je to situacija u kojoj postoji odsustvo opasnosti nanošenja gubitaka životnoj sredini. Ekološka bezbednost podrazumeva stabilno stanje životne sredine u kome je obezbeđena mogućnost poboljšanja kvaliteta života ljudi, zaštita od prirodnih i tehničkih katastrofa i mogućnost stalnog napretka ljudi i ostalog živog sveta i društva u celini.

Analiza eko-rizika u velikim industrijskim sistemima predstavlja složen problem, koji se u proizvodnoj praksi ne tako brzo, lako i efikasno da kontrolisati i prevazići. Identifikacija rizika predstavlja respektabilnu kategoriju, koja se može posmatrati sa različitih aspekata. Dodatni problem, sinergija rizika eko-modova, različitost tumačenja i sistemska eko-konfiguracija alata i metrike, postaje prioritet eko-analitičara. Procesni pristup pri analizi eko-rizika ka eko-strategiji uz generisanje kvalitativnih eko-performansi u ukupnom eko-učinku, bi mogao biti ciljni put ka adekvatnim eko-strategijama i „odgovorima“.

Postavlja se pitanje suštine shvatanja generisanih eko-relacija koje su realnost, kompatibilnosti i fleksibilnosti istih sa ostalim eko-prioritetima, koji već postoje ili su u toku uspostavljanja. Procena eko-rizika ERA (Ecological risk assessment), analitički razmatra

¹⁰¹ Bakrač S., Vuruna M., Milanović M., Degradacija životne sredine-uticaj na ekološku bezbednost, Vojno delo, Beograd, 2010.

potencijale nepovoljnih eko-uticaja, kojim ljudske aktivnosti utiču na žive organizme, a koji čine i integrativni su deo ekosistema.

Proces procene rizika obezbeđuje organizaciju, razvoj i prezentovanje relevantnih i savremenih naučnih metoda i modela, na osnovu kojih analitičari stručnih timova formiraju odluke i planove konkretnih eko-postupanja sa uspostavljenim relacijama eko-sistema. Kada se koristi za rešavanje konkretnog eko problema, proces prioritarno identifikuje nivo ugroženosti i vrednosti eko resursa. Ovde ERA rezultatima analize pruža kvalitativan osnov za poređenje različitih opcija upravljanja eko-rizikom, kao i potpunu informisanost donosiocima odluka o upravljanju eko-resursima.

U okviru navedenog Sistema, nakon procene/prognoze, analiza opasnosti obuhvata identifikaciju rizičnih mesta i objekata, mogućih pretnji (opasnost), mogućih tipova rizika i udesa (ko, šta i kada može biti izložen akcidentu), na koji način i u kojem opsegu može doći do štete (posledica), te verovatnost eko-udesu i faktora koji povećavaju rizik. Sve ovo predstavlja prvu fazu u procesu sistema APELL. Jedan od bitnih instrumenata (sredstava) ovog sistema jeste i Program za zaštitu od industrijskih udesa, specijalizovan za hemijske akcidente, zvani CAMEO (Computer Aided Management of Emergency Operations - kompjuterski podržano upravljanje operacijama prilikom tehničko-tehnoloških nesreća).

U procesu upravljanja, takođe, problem kvantifikacije eko-rizika. Po jednim je kvantifikacija rizika veoma bitna i najčešće moguća, po drugima to jednostavno nije moguće, jer su neki rizici i posebno neke dimenzije rizika prosto nemerljive (npr. vrednost ljudskog života). Kvantifikacija, međutim, ima izvesne vrednosti, kada je reč o psihometrijskom merenju percepcije rizika, naročito u komparaciji laičkog i ekspertskog poimanja određenih rizika¹⁰².

Kada je reč o kvantifikaciji rizika, psihometrijska istraživanja pokazuju da ima velikih razlika između laika i eksperata. Dok, npr. laici percipiraju atomsku energiju kao najveći rizik, dotle je stručnjaci čak 20-tak puta manje smatraju opasnom u odnosu na laičku percepciju. Slično je i sa percepcijom drugih rizika. Stručnjaci, s druge strane, percipiraju opasnijim i rizike od x-zračenja, od motornih vozila SUS, pandemije virusa (COVID-19), od droge i narkomanije, od alkoholizma, nego laici. Ove razlike u percepciji su rezultat, pre svega, različitog nivoa (ne)znanja, ali i osobenih socijalnih, kulturnih, etničkih, verskih, moralnih i eko-vrednosti, kao i osobenosti pojedinih socijalnih grupa.

Realnost stanja stvari je naravno drugačija. Katastrofe su kombinovani proizvod opasnosti i izloženosti koji proizlaze iz složene interakcije brojnih međusobno povezanih faktora, od kojih su mnogi pod kontrolom ljudi. Stoga ih je moguće sprečiti ili barem znatno smanjiti njihov uticaj, jačanjem otpornosti dobara koje treba zaštititi. Takođe, uopšteno govoreći, uticaj jedne katastrofe na kulturna i prirodna dobra daleko je veći od pogoršanja stanja, u kome se nalaze zbog dugoročnog, progresivnog propadanja, te može ponekad dovesti do njihovog potpunog nestanka. Zbog toga je često rizik od katastrofa najhitniji prioritet, kojim oni koji upravljaju baštinom treba da se bave.

Uviđajući te izazove, ima cilj da podigne nivo svesti onih koji upravljaju i administriraju svetskom baštinom o pravom obimu rizika povezanog sa katastrofama. Još važnije, on im obezbeđuje dobru metodologiju za identifikovanje, procenu, a zatim i smanjenje rizika, sa ciljem

¹⁰² Blagojević M., Nikač Ž., Simić B., Koncept održivog razvoja u funkciji suzbijanja ekološkog kriminaliteta”, Ecologica br. 63/2011, Beograd.

očuvanja njihove baštine i obezbeđivanja da ona u potpunosti doprinosi održivom razvoju njihovih zajednica.

U nizu aktivnosti koje čine sastavni deo zaštite životne sredine, procena rizika je strateška metoda koju čini kompleksna procedura koja neposredno i na egzaktan način opisuje svu težinu problema zagađenja životne sredine i nastale posledice koje pogađaju čoveka i prirodu. Procena ekološkog rizika je proces koji se koristi za sistematično evaluiranje i organizaciju podataka i informacija, radi boljeg razumevanja i predviđanja odnosa između stresora i ekoloških efekata, na način koji je koristan za upravljanje životnom sredinom.

KORPORATIVNO POSLOVANJE I SAVREMENE TEHNOLOGIJE U USLOVIMA PANDEMIJE COVID – 19

Na globalnom planu, većina velikih svetskih ekonomija pribegava metodi zastajanja sa skoro svim vitalnim privrednim delatnostima dok se pandemija virusa COVID 19 ne zaustavi i dok opasnost od ove zaraze ne postane manja. Ekonomske posledice, o kojima se jasno govori, podređene su interesu javnog zdravlja i očuvanja ljudskih života, kao najznačajnijih vrednosti, štićenih svim međunarodnim deklaracijama i normativnim aktima. Međutim, kako vreme od početka pandemije odmiče, sve je aktuelnije pitanje do kad svetska ekonomija može da trpi posledice njenog mirovanja i kolike će biti posledice sa aspekta globalne ekonomske krize. Epidemija, osim što ugrožava zdravlje, ugrožava i ekonomiju i privredu, tekako se preduzimaju preventivne mere za očuvanje zdravlja, uočava se neophodnost preduzimanja mera za očuvanje privrede, privredne aktivnosti i likvidnosti privrednih subjekata. Indikator ekonomske krize u svetu su berze, koje karakteriše povećana volatilnost usled ponašanja trgovaca koji su svoju aktivnost usmerili ka intenzivnoj prodaji, nasuprot obustavi trgovinskih aktivnosti na globalnom planu, što je izazvalo konfuziju na većini svetskih tržišta. Na skoro svim tržištima, pa čak i tržištima zlata i nafte, koji se smatraju najstabilnijim, došlo je do pada, dok su finansijska tržišta, naročito kriptovaluta, doživela najveći udarac. Oborena je teza o kretanjima cena bitcoina u odnosu na standardne finansijske instrumente.¹⁰³

Kako se pojedine proizvodne i uslužne delatnosti u potpunosti zamrzavaju u periodu pandemije, sa razlogom se postavlja pitanje statusa pojedinih grana delatnosti, kao i lica koja su u tim sektorima zaposleni. Povećanje stope nezaposlenosti bi bilo samo agregat ekonomske krize u svetu, koje bi moglo da da samo zamajac krizi u svetu. Međutim, kad se govori o svetskoj ekonomskoj krizi, smatra se da je ona nastala još 2008. godine. Taj period krize, u regionu Balkana karakteriše ujedno i porast stope nezaposlenosti, koja je bila u ekspanziji sve do 2014. godine, kad se počinje smanjivati. Izuzetak je bila jedino Rumunija, u kojoj je stopa nezaposlenosti sve vreme bila stagnirajuća. Rumuniju, kao i Bugarsku karakteriše konstantna stopa nezaposlenosti od 5 procenata duži niz godina. U Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Albaniji je od zvaničnog početka svetske ekonomske krize, pa do krize izazvane pandemijom stopa nezaposlenosti iznosila u proseku između 15 i 20 procenata. Pomak po pitanju smanjenja stope nezaposlenosti je načinila Bosna i Hercegovina, koja je stopu nezaposlenosti smanjila za 10 procenata u odnosu na period od pre deset godina. Na smanjenje stope nezaposlenosti u

¹⁰³ Sajter, 2018. str. 1.

razvijenim zemljama Evropske unije je pozitivno delovao izražen migracioni proces, koji je podrazumevao priliv radno sposobne radne snage različitih obrazovnih profila.¹⁰⁴

Uvođenje vanrednog stanja u Republici Srbiji bilo je nužno i uslovljeno objektivnom opasnošću po ljudske živote. Vanredno stanje je u potpunosti paralisalo život u Srbiji. Sve je bilo podređeno borbi protiv COVID 19 i svi resursi su bili usmereni u tom pravcu. Najveći gubitnik u toj konstelaciji je privreda i privredni subjekti. Mogućnost urednog poslovanja je bila dovedena u pitanje, a prvi na udaru su bili ugostitelji, turistički sektor, sektor usluga, spoljnotrgovinske firme, kao i mnogi drugi. Stoga, bilo je očigledno da pored ojačavanja zdravstva, što je učinjeno renoviranjem bolnica i obezbeđivanjem respiratora, pomoć i podrška mora da se da i privredi.

Cilj vlade Republike Srbije u periodu pandemije je bilo očuvanje svakog radnog mesta. Poslodavci su podsticani da zaposlenima u ovom teškom trenutku ne daju otkaze ugovora o radu i da im se pomogne u tome da to ne učine. U tu namenu, Vlada je obezbedila paket mera u vrednosti od 5,1 milijardu evra, koje je namenila u svojstvu podrške privrede i privrednih subjekata¹⁰⁵. Prioreitet Vlade je privatni sektor, te je ova podrška prioritarno bila namenjena subjektima koji posluju u privatnom sektoru. Pomoć je bila usmerena ka očuvanju likvidnosti u poslovanju. Program mera za smanjenje negativnih efekata posledica pandemije se ogleda u odlaganju plaćanja poreza na zarade i doprinose zaposlenih u privatnom sektoru u vreme trajanja vanrednog stanja, uz mogućnost kasnije otplate, odlaganja plaćanja akontacija poreza na dobit u drugom kvartalu, oslobađanje donatora od plaćanja PDV-a. Mikro, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru uplaćena je pomoć u visini minimalne zarade za tri meseca, kao i isplate direktne pomoći velikim preduzećima u privatnom sektoru u visini od 50 % visine prosečne zarade u Republici Srbiji za one zaposlene kojima je rešenjem prestao radni odnos.

Pored navedenih mera, likvidnost privatnog sektora se još obezbeđuje i kroz program finansijske podrške privredi u periodu COVID-a 19¹⁰⁶, garantuje se šema podrške privredi u vreme trajanja krize, uvodi se moratorijum na isplatu dividendi do kraja tekuće godine, iz čega se izuzimaju javna preduzeća i daje se fiskalni stimulans kroz direktnu pomoć svim punoletnim građanima Srbije.

Ovim merama koje je donela Vlada ne podležu subjekti iz privatnog sektora kojima je u periodu pandemije prihod umanjen za više od 10%, pri čemu se ne uračunavaju troškovi koji se odnose na zaposlene na određeno vreme kojima je ugovor u tom periodu istekao, kao i subjekti koji su svoje delatnosti prestali da obavljaju pre uvođenja vanrednog stanja, dakle pre 15. marta 2020. godine.

Mere Vlade Republike Srbije se mogu podeliti u četiri seta. Prvi set se odnosi na mogućnost odlaganja dospleih poreskih obaveza, uz mogućnost kasnijih otplata na mesečne rate. Takođe, omogućuje se obezbeđenje likvidnosti privrednih subjekata, uz održavanje privredne aktivnosti i nivoa zaposlenosti. Poslodavci koji se opredele za ovu meru, imaju mogućnost da odlože plaćanje troškova najduže do 24 meseca, bez zaračunavanja kamate. Takođe, ovaj set mera obuhvata i odlaganje plaćanja akontacija poreza na dobit u drugom kvartalu, čime se takođe povećava likvidnost privrednih subjekata. Privredni subjekti koji imaju status donatora, uživaće

¹⁰⁴ Detaljnije pogledati na: <https://talas.rs/2019/03/08/region-10-godina-od-krize/>

¹⁰⁵ Uredba o izmeni i dopuni Uredbe o utvrđivanju Programa finansijske podrške privrednim subjektima za održavanje likvidnosti i obrtna sredstva u otežanim ekonomskim uslovima usled pandemije COVID-19 izazvane virusom SARS-COV-2 („Službeni glasnik RS“ broj 57/2020).

¹⁰⁶ Odluka Vlade Republike Srbije o privremenim merama za očuvanje stabilnosti finansijskog sistema („Službeni glasnik RS“ broj 33/2020);

posebne privilegije, u smislu oslobađanja od plaćanja PDV-a. Uslov za primenu ove olakšice jeste da je privredni subjekat donirao proizvode sa kojima radi ustanovama koje primarno rade na suzbijanju pandemije.

Drugi set mera obuhvata one mere koje se direktno daju preduzećima iz privatnog sektora. Pomoć se daje malim, mikro i srednjim preduzećima iz privatnog sektora u iznosu minimalne zarade, odnosno iznosu od 50 % minimalne zarade za velika preduzeća. Ova mera se primenjuje skladno finansijskoj moći privrednih subjekata, tačnije velikim i finansijski jačim preduzećima se daje 50 % minimalne zarade, dok se preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima daje pun iznos minimalne zarade.

U trećem setu se nalaze dve mere Vlade Republike Srbije. To je program za dodelu kredita za očuvanje likvidnosti i obrtnih sredstava za kompanije iz segmenta privrednika, mikro, malih i srednjih preduzeća, poljoprivrednih gazdinstava preko komercijalnih banaka koji posluju u našoj državi. Takođe, pored navedenih, predviđene su i garantne šeme za podršku privredi u periodu pandemije za održavanje likvidnosti i obrtnih sredstava iz segmenta privrednika, mikro, malih i srednjih preduzeća, poljoprivrednih gazdinstava preko komercijalnih banaka koje posluju u Republici Srbiji.

Četvrti set mera se odnosi na uplatu direktne pomoći u iznosu od 100 evra u dinarskoj protivvrednosti svim punoletnim građanima Republike Srbije.

U teškoj situaciji izazvanoj pandemijom COVID-a 19, cilj Vlade Republike Srbije je, pored uvođenja olakšica srpskoj privredi, bilo i olakšavanje pozicije svakog građanina i pomoć građanima da lakše prebore kriznu situaciju. Građani su i ovako teško pogođeni posledicama COVID-a 19 i to iz razloga što im je svakodnevni život, životne navike i potrebe bili ograničeni i mnogi u istima onemogućeni. Uvođenje zabrane kretanje u određenim vremenskim intervalima je većini vrlo teško palo, a mnogi su to doživeli kao uskraćivanje elementarnih ljudskih prava. Zapravo, sve te mere su uvedene u cilju suzbijanja širenja oboljenja i zaštite zdravlja nacije.

S obzirom na te teške i vrlo nepopularne mere, jasna je intencija Vlade Srbije da određenim olakšicama građanima učini lakšim vrlo tešku situaciju. Jedna od najboljih mera zaštite građana jeste očuvanje njihovog životnog standarda i u ovakvim uslovima. To se postiže ograničavanjem cena marži osnovnih životnih namirnica, zaštitne opreme, maloprodajnih cena zaštitne opreme, kako ne bi došlo do poremećaja na tržištu i poremećaja u snabdevanju osnovnim životnim namirnicama i zaštitnom opremom i sredstvima. Upravo iz navedenih razloga, Vlada je u vreme trajanja vanrednog stanja izazvanog epidemijom zabranila izvoz namirnica poput kvasca, sapuna, detrdženta, dezinfekcionih sredstava, asepola, alkohola i zaštitne opreme.

Kako bi se pomoglo građanima kojima su lična dokumenta istekla u vreme trajanja vanrednog stanja, omogućeno im je da istekla dokumenta koriste do trajanja pravne snage Odluke o proglašenju vanrednog stanja. Takođe, u upravnim sporovima je strankama omogućeno da ne mogu da snose pravnu posledicu usled propuštanja rokova usled propuštanja, dok u ostalim sporovima i postupcima je došlo do obustave rokova u trajanju vanrednog stanja. Sa računanjem rokova se krenulo tek po ukidanju vanrednog stanja.

U radnopravnim odnosima, pored spomenute mere zaštite svakog radnog mesta kroz stimulanse upućene privredi, zbog opšte opasnosti po živote i zdravlje građana, omogućeno je zaposlenim licima da u vreme vanrednog stanja rade od kuće. Kod smenskog rada, cilj je omogućiti manje smene, rad u skraćenom radnom vremenu, uz minimalnu mogućnost širenja zaraze. Takođe, obezbeđen je poseban vid prevoza za radno aktivno stanovništvo u vreme trajanja vanrednog stanja, koji je podrazumevao posebne mere zaštite i dezinfekcije.

Svim korisnicima bankarskih kredita, bilo pravnim, bilo fizičkim licima, omogućen je moratorijum u vreme trajanja vanrednog stanja. U periodu koji je definisan da traje 90 dana, banka ne obračunava zateznu kamatu za dospelo potraživanje koje nije izmireno, ne pokreće se izvršni postupak, postupak prinudne naplate, kao ni bilo koja druga pravna radnja u cilju naplate potraživanja.

Kao mera koja se pokazala kao najefikasnija u direktnoj pomoći građanima u borbi sa COVID 19 se pokazala mera direktne pomoći u iznosu od 100 evra u dinarskoj pritivrednosti¹⁰⁷. Prema raspoloživim podacima, za ovu vrstu jednokratne pomoći se prijavilo ukupno 4,2 miliona građana. Prijave za pomoć su slate elektronskim putem, kao i putem telefona, a građani su povratno dobijali obaveštenje o prihvatanju istih. Uslov za dobijanje ove jednokratne pomoći je se radi o državljaninu Republike Srbije, da je lice punoletno i da ima aktivno prebivalište i lični dokument izdat od strane nadležnih organa. Pomoć se uplaćuje na tekući račun građanina koji on naznači u svojoj prijavi kao račun na koji želi da primi pomoć. To ne mora biti račun preko kojeg on prima sredstva od redovnih prihoda, dok lica koja nemaju otvoren račun, mogu samo da naznače banku u kojoj žele da joj se uplate sredstva jednokratne pomoći, za šta će im se otvoriti namenski račun, koji će se po preuzimanju sredstava zatvoriti. Ne postoji rok u kojem se predmetna sredstva moraju podići sa računa, što znači da građani nisu vezani rokom za preuzimanje jednokratne pomoći.

ZAKLJUČAK

Pandemija COVID 19 je zahvatila čitav svet, sejući za sobom strah i nesigurnost za živote ljudi širom planete Zemlje. Nevidljivi neprijatelj je iznenada i nenajavljeno napao čovečanstvo u momentu kad se tome niko nije nadao, u momentu punog ekonomskog progressa i privrednog procvata. Posledice COVID-a 19 na globalnom nivou su veoma velike. Najpre se mora govoriti o ljudskim žrtvama, jer je to najveći i nenadoknativ gubitak za čitavo čovečanstvo. COVID 19 je do sadašnjeg trenutka odneo skoro milion ljudskih života, broj zaraženih ljudi u svetu je 33.118,009, a uspešno izlečenih 24.239,868 ljudi. Koje su sve posledice COVID-a 19 po ljudski organizam, još se sa sigurnošću ne zna, jer se radi o novoj i još uvek neispitanoj bolesti.

U složenom ekosistemu, prirodne i tehnološke katastrofe, veliki društveno-ekonomski problemi, masovne migracije, epidemije zaraznih bolesti, pitanja zaštite životne sredine, terorizam, organizovni kriminal i trgovina drogom zahtevaju nove strategije za borbu protiv njih, te postaju sve brojniji urgentni pozivi za sveobuhvatne i konzistentne pristupe detekciji i prevenciji vanredne izvora ugrožavanja eko-bezbednosti, pripremljenosti na njih i adekvatnom odgovoru. Iznalaze se novi racionalni i fleksibilni modeli upravljanja opasnostima, koji u mreže uključuju organe državne vlasti, javni i privatni sektor, pri čemu se podrazumevaju partnerski odnosi.

Procena ekološkog rizika, jedinstvena je forma procene, jer sadrži termin rizik. Procenom se pretpostavlja, ali i utvrđuje, postojanje odnosa između izazivača rizika (stresora) i ekoloških efekata. Taj odnos može se predstaviti pomoću krive [stresor - odgovor]. Važno je naglasiti da se metodologijom procene eko-rizika mogu sagledavati uži i širi problemi životne sredine. I za jedne

¹⁰⁷ Uredba Vlade Republike Srbije o uslovima i kriterijumima usklađenosti državne pomoći radi otklanjanja ozbiljnog poremećaja u privredi prouzrokovanog epidemijom zaraze bolesti COVID 19 („Službeni glasnik RS“ broj 54/2020);

i za druge zahteva se naučnost, stručnost, veština, iskustvo odnosno sinergijski pristup i uspostavljanje partnerskih odnosa nauke/prakse i upravljanja životnom sredinom.

Ekonomske posledice COVID-a 19 se već sad jasno naziru, a ogledaju se u rapidnom opadanju proizvodnje, trgovačka delatnost je značajno smanjena, zatvaraju se radna mesta, čime se podstiče nezaposlenost i dovodi u pitanje egzistencija radnika i članova njihovih porodica. Takođe, pojedine grane, kao što su trgovina, ugostiteljstvo, turizam, stanogradnja, prodaja nekretnina, transportne delatnosti i slične su najjače pogođene posledicama pandemije, te su se zaposleni u ovim sektorima našli prvi na udaru ekonomske krize izazvane COVID-om 19.

Zaštitnička uloga države je upravo u uslovima izazvanim pandemijom COVID-a 19 došla do posebnog izražaja. Konkretno, Republika Srbija je preduzela sve raspoložive mere kako bi pomogla privredu i olakšala joj poslovanje u izuzetno teškim uslovima. Osim privredi, država je pomogla i zaposlene, kao i sve punoletne građane kroz jednokratnu novčanu pomoć.

Stoga, nužna je globalna i koordinirana akcija solidarnosti na nivou čitave planete, gde će ekonomski razvijene i bogate države sveta morati na sebe da preuzmu i mnogo odgovorniju funkciju zaštite globalne privrede, proizvodnje i ekonomije. Takođe, ove zemlje će morati da krenu u što hitniju proizvodnju vakcine i seruma protiv COVID-a 19, jer će se o kraju ove pandemije moći govoriti tek u onom trenutku kad se bude imao lek protiv njega.

LITERATURA

- [1] Bakrač S., Vuruna M., Milanović M., Degradacija životne sredine-uticaj na ekološku bezbednost, Vojno delo, Beograd, 2010.
- [2] Blagojević M., Nikač Ž., Simić B., Koncept održivog razvoja u funkciji suzbijanja ekološkog kriminaliteta", Ecologica br. 63/2011, Beograd.
- [3] Hosain, S; Rasel, M. „The global economic impact of COVID 19: Three possible scenarios“, Biz-Info, godina 11, broj 1, 2020.
- [4] Rakić, I. „Competition law in the age of COVID 19“, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, god. 68, broj 2, 2020.
- [5] Sajter, D. „Financijska analiza kriptovaluta u odnosu na standardne finansijske instrumente“, Ekonomski fakultet Univerziteta u Osijeku, 2020.
- [6] International Labour Organization, „COVID 19 and the World of work: Impact and policy responses“, 2020.
- [7] European Commission, Directorate General Economic and Financial Affairs, „Policy measures taken against the spread and impact of the coronavirus – 2 July 2020“, 2020.
- [8] <https://talas.rs/2019/03/08/region-10-godina-od-krize/>
- [9] Odluka Vlade Republike Srbije o privremenim merama za očuvanje stabilnosti finansijskog sistema („Službeni glasnik RS“ broj 33/2020);
- [10] Odluka Vlade Srbije o ograničavanju cena i marži osnovnih životnih namirnica i zaštitne opreme („Službeni glasnik RS“ broj 35/2020);
- [11] Odluka Vlade Republike Srbije o važenju dozvole za rad izdate strancu za vreme vanrednog stanja („Službeni glasnik RS“ broj 43/2020);
- [12] Uredba Vlade Republike Srbije o dodatku na osnovnu zaradu zaposlenih u zdravstvu u zdravstvenim ustanovama i određenih zaposlenih koji obavljaju poslove u oblasti zdravstva, odnosno zaštite zdravlja stanovništva Republike Srbije, odnosno lečenja i

sprečavanja širenja epidemije bolesti COVID 19, izazvane virusom SARS – CoV-2 („Službeni glasnik RS“ broj 50/2020);

- [13] Uredba Vlade Republike Srbije o postupku za pribavljanje saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava („Službeni glasnik RS“ broj 50/2020);
- [14] Uredba Vlade Republike Srbije o uslovima i kriterijumima usklađenosti državne pomoći radi otklanjanja ozbiljnog poremećaja u privredi prouzrokovanog epidemijom zaraze bolesti COVID 19 („Službeni glasnik RS“ broj 54/2020);
- [15] Uredba o novčanoj pomoći poljoprivrednim gazdinstvima u cilju ublažavanja posledica nastalih usled bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-COV-2 („Službeni glasnik RS“ broj 57/2020)
- [16] Uredba o izmeni i dopuni Uredbe o utvrđivanju Programa finansijske podrške privrednim subjektima za održavanje likvidnosti i obrtna sredstva u otežanim ekonomskim uslovima usled pandemije COVID-19 izazvane virusom SARS-COV-2 („Službeni glasnik RS“ broj 57/2020).

